

HZ. EBÛ BEKİR'İN İSLÂM'IN İLK YILLARINDAKİ FAALİYETLERİNE GENEL BİR BAKIŞ

Prof.Dr. Hüseyin ALGÛL
Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

A General Outlook at the Activitive of Abu Bakr in the First Years of Islam

Abu Bakr is the first Muslim in his peers. He devoted to Islam sincerely. He saw a wisdom in the Prophet's all words and behaviours and perceived his every indications as an order. Because of the fact that he accepted without hesitation all messages which the Prophet brought, he ascended the position of rihgteous (sıddik). He made an effort in the expansion of Islam with his life and properties. Due to fact that he became the Prophet's companionship (bosom friend) in his migration to Madina (Hijra), he ascended his position to the highest degree among the Muslims

Biz bu araştırmada İslâm'ın ilk yıllarında Hz.Ebû Bekir'in İslâm'a hizmetteki samimi gayretini tespit ve daha sonra onun hizmet telâkkisinin her aşırda gelecek İslâm dâvetçileri için iyi bir örnek teşkil edeceğine işaret etmek istiyoruz. Ancak, bu hususa ışık tutacak tarihî hadiselerle geçmeden önce Hz.Ebû Bekir'in İslâmî hizmetin her noktasında Allah Resûlü(sav.)'ne sadakat ve bağlılığının tespitinde yarar vardır.Çünkü başarı yolunda onun en mühim enerji kaynağı budur. Esasen o, Rasûlullah (sav.)'ın –Mirac dahil- tebliğ ettiği bütün haberleri tasdik ettiği için Sıddik ünvanını almış,her zaman hayır ve iyilik üzere yaşamayı gaye edindiği ve Hz.Peygamber tarafından cehennemden âzât edildiği müjdesi verildiği için kendisine Atik denilmiştir.Merhametli bir kişiliğe sahip olduğundan dolayı Evvâh denildiği gibi,malî imkânlarını Allah yolunda sarfedip eski elbiseler giydiği için de Zü'l-Hilâl lakabı verilmiştir.¹ Bu unvan ve lakablar, onun İslâm'a

¹ İbn Sa'd,Tabakât, Beyrut ts, III,170-171 ; İbn Hâcer, el-İsâbe, Mısır 1328, II,343-344 ; İbnü'l-Esir, Üsdü'l-Ğâbe, Kahire ts., III, 209; Tirmizî, Sünen, Mısır, 1357/1938, Menakıb,17; Süyûtî, Târihu'l-Hulefâ, Mısır, 1371/1952, s.27-30; Hersekli Mehmed Kâmil, Metâliu'n-Nücüm, Dersâadet 1307/1898, I, 9-10; Mustafa Fayda, "Ebû Bekir", DİA, X, 101; M.Salih An, Hz. Ebû Bekir ve Ridde Savaşları, İstanbul 1996, s.17-18; İbrahim Sarıçam, Hz. Ebû Bekir, Ankara 1996, s.6.

hizmette eriştiği yüksek mertebeyi göstermektedir.

Bu temel noktalara değindikten sonra Hz.Ebü Bekir'in İslâm'a girişine kısaca bir göz atmak uygun olacaktır.Çünkü onun hizmetlerinin ne zaman ve nasıl başladığını tespit açısından bu,önem taşımaktadır.Bunu takiben, Hz.Ebü Bekir'in hizmetlerini sıralamayı, sonuç bölümünde ise bunların kısa bir yorumunu yapmayı düşünüyoruz.

İslâm'a Girişi

Hız. Ebü Bekir risaletten önce Hız. Muhammed (sav.) ile dost idi. Câhiliye devrinin kötü işlerinden uzak dururdu. Nesep ilmine vakıftı. İyi bir hatip olarak bilinirdi. Rüya tabirinde de mahareti vardı.² Doğru ve iyi huylu bir tacirdi. Bilgisi, tecrübesi, güzel komşuluğu ve arkadaşlığındaki vefakârlığı ile tanınmıştı.³ İslâm'dan önceki dönemde Mekke Site devletinde önemli meselelerin görüşüldüğü müşavere heyeti arasında olup Eşnak (diyetler) görevi ondaydı. Mahiyeti itibarıyla bu önemli bir görevdi.⁴ Dolayısıyla hatırlı ve itibarlı biriydi.

Klâsik kaynaklarda nakledildiğine göre Cenâb-ı Hak, Hız.Muhammed'e nübüvvet vazifesini verdiği günlerde Hız. Ebü Bekir ticarî maksatla Yemen taraflarına gitmişti. Ukbe b. Ebî Muayt, Şeybe, Ebü Cehil, Ebu'l-Bahterî gibi Kureyş ileri gelenleri onun dönüşünü kolladılar; şehre döndüğü sırada ise Hız. Ebü Bekir'in etrafını çevirerek ve bir çeşit baskı kurarak Hız. Muhammed'in peygamberliği konusunda onu uyardılar, söylenenlere inanmaktan, atalarının dinini bırakmaktan sakındırdılar. Hız. Ebü Bekir onları tatlı sözlerle başından savdıktan sonra doğruca Hız. Peygamber'in yanına gitti. Onunla görüşüp konuştu, işittiklerini tahkik etti. Hız. Peygamber ona durumu anlattı ve kendisinin peygamber olduğunu bildirek onu Allah'a imana ve kendisine vahiy ile haber verilenleri tasdiğe davet etti. Kaynakların ittifakla belirttiğine göre Hız. Ebü Bekir tereddüt etmeksizin müslüman oldu.⁵ Nitekim, Hız. Peygamber bir hadisinde, "Ben, Ebü Bekir dışında müslüman olmasını teklif ettiğim herkesten bir zorluk gördüm. Ebü Bekir'e gelince; o, teklifimi tereddüt etmeden kabul etti..." buyurarak buna açıklık getirmiştir.⁶ Buharî'de yer alan bir rivayette de Ammâr b. Yâsir (ra.) şöyle diyor: "Ben, Resûlullâh (sav.)'i ilk gördüğümde onun beraberinde ilk müslüman olarak beş köle, iki kadın ve bir de Ebü Bekir vardı."⁷ Muhammed b. Ömer'in nakline göre Hız. Peygamber'e peygamberlik vazifesi verildikten sonra İslâm'a ilk giren kişi ve Affan b. Müslim'in haberine göre de Hız. Peygamber'le hür ve yaşça büyük erkeklerden ilk namaz kılan kişi Hız. Ebü Bekir'dir.⁸ Hız. Ebü Bekir'in kızı

² Hersekli Mehmed Kâmil, Metâliu'n-Nücûm, I, 20; Süyûtî, Tarihu'l-Hulefâ, s.31.

³ İbn Hâcer, el-İsâbe, II, 342.

⁴ İbnü'l-Esir, Üsdü'l-Ğâbe, III, 310; Süyûtî, Tarihu'l-Hulefâ, s.31.

⁵ el-Buhârî, el-Câmiu's-Sahih, İstanbul 1315, Fedâilü Ashâbi'n-Nebi, 5; İbnü'l-Esir, Üsdü'l-Ğâbe, III, 310-313.

⁶ Buhârî, Fedâilü Ashâbi'n-Nebi,5.

⁷ Buhârî, Menâkibu'l-Ensar, 29. Haberde geçen beş köle: Bilâl-i Habeşî, Zeyd b. Hârise, Âmir b. Führeyre, Ubeyd b. Zeyd, Ebü Führeyre.

⁸ Bk. İbn Sa'd, Tabakât, III, 171-172; Zeyd b. Erkam kanalıyla gelen sahih bir habere göre de Hız. Peygamber'le (kendî grubu içinde) ilk namaz kılan Hız. Ebü Bekir'dir. Bkz. Süyûtî, Tarihu'l-Hulefâ, s.33.

Esmâ da: "Babam ilk müslüman olan kişidir."⁹ diyerek bu gerçeğe işaret etmiştir.

Peki, acaba Ukbe b. Ebî Muayt, Ebû Cehil ve yandaşları Ebû Bekir'in ticaret yolculuğundan dönüşünü niçin gözlemişlerdi? Henüz şehre girmeden onun yolunu niçin kesmişlerdi? Yoksa onun İslâm'a gireceğinden endişe mi duyuyorlardı? O da kendileri gibi atalarının dinine bağlı değil miydi? Bu hususta tereddüt mü ediyorlardı?

Bu sorulara belki tatminkâr cevaplar bulunamayabilir. Ancak, Hz. Ebû Bekir'in İslâm'dan önceki devirde de birtakım cahilî hayat tarzının dışında kalması ve Hz. Muhammed (sav.) ile öteden beri sürüp gelen şahsi dostluğu belki de onları kuşkulandırmıştı, uyarılmadan Hz. Peygamberin yanına ulaştığı takdirde ona inanıp bağlanacağından korkmuşlardı. Gerçekten de korktukları başlarına geldi. Üstelik uyarıları ters tepki yaptı. Çünkü Hz. Ebû Bekir, Hz. Peygamber'i onlardan iyi tanıyor, doğruluğundan endişe etmiyordu. Dolayısıyla onların menfi propagandası Ebû Bekir'i hemen Hz. Peygamber'in meclisine sevketti ve orada İslâm'la şerefledi.

Hz. Ebû Bekir'in Mekke Dönemindeki Hizmetleri

Hz. Ebû Bekir, İslâm'a ilk girdiği günlerden itibaren Mekke döneminde Re-sül-i Ekrem (sav.)'den aldığı feyizle, derin bir şevk ve heyecanla İslâm'a önemli hizmetler yapmıştır. Hz. Ebû Bekir'in Hz. Peygamber'e sadakatle/hasbi olarak sürdürdüğü hizmetleri şöyle sıralanabilir.

Birincisi: Hz. Ebû Bekir, Hz. Peygamber'in tebliğ çalışmasına bütün gayretiyle destek vererek, Osman b. Affan, Talha b. Ubeydullâh, Sa'd b. Ebî Vakkas, Zübeyr b. el-Avvam, Abdurrahman b. Avf, Ebû Ubeyde b. el-Cerrah, Osman b. Maz'un, Abdullah b. Mes'ud, Ebû Seleme el-Mahzumî, Hâlid b. Saîd b. el-As, Ubeyde b. El-Hâris, Habbâb b. el-Eret, Erkam b. Ebi'l-Erkam, Bilâl-i Habeşî, Suheyb-i Rûmî gibi mühim şahsiyetlerin İslâm'a girmesine vesile olmuştur.¹⁰

Bu zatlar arasında Hz. Osman gibi, Benî Ümeyye'ye mensup birinin bulunması da anlamlıdır. Çünkü o sıralarda Mekke yönetiminde hayli söz sahibi olan Ümeyyeoğulları Haşimîler arasından çıkmış olan son Peygamber Hz. Muhammed'e tarihî Emevî-Haşimî rekabeti sebebiyle sert tepki göstermeye hazırlanıyorlardı. İşte böyle bir ortamda Hz. Ebû Bekir takip ettiği usul ile kabile asabiyyetini kırarak Hz. Osman'ı İslâm'a kazandırabilmişti. Hz. Osman'ın müslümanlığı tercih edişi akrabası tarafından hoş karşılanmamış; Hakem b. Ebi'l-Âs'ın plânlanması neticesinde Hz. Osman, önce ekonomik ablukaya maruz bırakılmış, sonra da elleri ayakları bağlanarak bir odaya hapsolünüp dumanla boğulmak istenmiştir. Bu, câhiliye devri Araplarının insanları bir yöneliş veya inanıştan caydırmak için başvurdukları bir çeşit işkence idi. Fakat Hz. Osman bu zorlu işkenceye boyun eğmedi, İslâm'da sebat etti; sabır, tahammül ve metanetle bu zorlukları aşmayı başardı.¹¹

⁹ İbn Sa'd, Tabakât, III, 172; Hz. Ali'den intikal eden bir haberde de aynı bilgi verilmektedir. Bkz. Süyûtî, Tarihü'l-Hulefâ, s.33.

¹⁰ Bk. el-İsâbe, II, 342; Mustafa Fayda, "Ebû Bekir", DİA, X, 102.

¹¹ Bk. İbn Hişam, es-Sîre, I, 269; İbn Sa'd, Tabakât, III, 55; İbn Hacer, el-İsâbe, II, 462 vd; Hersekli Mehmed Kâmil, Metâliü'n-Nücüm, I, 83; ez-Zebidi, Zeynüddin Ahmed, Sahîh-i Buhârî
Dipnot devamı →

Keza, yukarıda adları sıralanan bu ilk müslümanların çoğunluk itibariyle 15-35 yaşları arasında oldukları düşünülürse Hz. Ebû Bekir'in gençler üzerinde bir nüfuzu olduğu veya bütün yaş ve meslek gruplarıyla iyi ilişkiler kurabildiği söylenebilir. Bilâl-i Habeşî (ra.) gibi köle asıllı zümrelerle de İslâmî meselelerde bir araya gelebilmiş olması bunu gösteriyor. Benzeri statüde bulunan mele' grubunun çoğunun bu kabil kölelerle yan yana görünmeyi zül addettikleri bir devirde Hz. Ebû Bekir bu tutumuyla câhiliye devrinde sosyo-kültürel çerçevede oluşan tabu ve dogmaları aşabildiğini gösteriyor. Bundan dolayı çevreden gelebilecek baskılara direnmeyi göze alabilecek cesaretle olduğu da ortaya çıkıyor.

Meselâ bu şahıslar arasında Sa'd b. Ebî Vakkas (ra.) annesinin ciddi direnişi ile karşılaşmıştır. Nakledildiğine göre Hz. Sa'd'ın annesi onu İslâmiyet'ten puta tapıcılığa döndürebilmek için çok mücadele vermiş, emeline ulaşınca kadar bir şey yiyip içmeyeceğini, gerektiğinde kendi canına kıyacağını söyleyerek oğlu üzerinde psikolojik bir baskı kurmak istemişti. Bu tip durumlarda nasıl davranılması gerektiğini Kur'an-ı Kerim şu âyette bildiriyor: "Eğer onlar (anne-baba) seni, hakkında bilgin olmayan bir şeyi (körü körüne) bana ortak koşman için zorlarsa, onlara itaat etme. Onlarla dünyada iyi geçin. Bana yönelenlerin yoluna uy..."¹²

Ashâb-ı kiramdan Ebû Ubeyde b. el-Cerrah (ra.) ise aynı sebepten dolayı babası ile karşı karşıya gelmiştir. Babası, Ebû Ubeyde'nin İslâm'a girişini büyük bir husumetle karşılamıştır. Hatta bu husumet Bedir savaşında karşı cephelelerde yer almaya kadar varmıştır. Mücadele süresinin nüzul sebeplerinden biri de bu olaylardır. Konuyla ilgili olarak nâzil olan âyet meâlen şöyledir: "Allah'a ve âhiret gününe iman eden hiçbir milleti –babaları, oğulları, kardeşleri, ya da akrabaları olsa bile- Allah'a ve Peygamberine karşı gelenlere sevgi besler görmezsin. İşte Allah, imanı bunların kalplerine yazmış, katından bir nur ile onları desteklemiştir. Onları, içlerinden ırmaklar akan, içinde temelli kalacakları cennetlere koyar. Allah onlardan razı olmuş, onlar da Allah'tan hoşnut olmuşlardır. İşte bunlar, Allah'tan yana olanlardır. İyi bilin ki saadete erecek olanlar, Allah'tan yana olanlardır."¹³

Keza, Hz. Ebû Bekir'in tesiriyle müslüman olanlardan . Zübeyr b. el-Avvâm ve Talha b. Ubeydullah da, yakınları tarafından hapsedilerek kendilerine boğucu duman koklatılmak suretiyle İslâm'dan dönmeye zorlanmışlardır.¹⁴

Hz. Ebû Bekir'in ilgilenerek Resûl-i Ekrem (sav.)'in huzuruna getirdiği ve müslüman olmalarına vesile olduğu zatlardan hiçbiri baskılara boyun eğmemişlerdir. Bu baskılar aynı zamanda Hz. Ebû Bekir'i de hedef alan yıldırma hare-

→ →

Muhtasarı Tecrid-i Sarîh Tercümesi, (çev.A.Naim-Kâmil Miras), Ankara 1976, IX, 354-360.

¹² Lokman, 31/15. Sa'd b. Ebî Vakkas ile ilgili ayrıntılı bilgi için bkz.İbn Sa'd, Tabakat, III, 137-147; İbn Hacer, el-İsâbe, II, 33-34.

¹³ Mücadele, 58/22. Hz. Ebû Ubeyde ile ilgili haberler için bk.İbn Sa'd, Tabakât, III,409 vd.; el-İsâbe, II, 252 vd.;Sahih-i Buhârî Muhtasarı Tecrid-i Sarîh Tercümesi, IX, 392 vd.; Aynı eser, X, 364; Hersekli Mehmed Kâmil, Metâliü'n-Nücüm, I, 268-287.

¹⁴ Bk.İbn Hişam, es-Sîre, Mısır, 1355/1936, I, 269; İbn Sa'd, Tabakât, III, 100 vd., 409 vd.d.; el-İsâbe, I, 545; Aynı eser, II, 252; Sahih-i Buhârî Muhtasarı Tecrid-i Sarîh Tercümesi, IX, 370 vd.d.; Aynı eser, IX, 392 vd., X, 364; Hersekli Mehmed Kâmil, Metâliü'n-Nücüm, I, 228-239, 268-287.

ketleri sayılırdı. Ama, hem Müslümanlıktaki sebatı, hem de tebliğe yardımcı olmaktadır gayretinin devamı, onun ne kadar dirayetli, soğukkanlı, güven verici samimi kişiliğe ve aynı derecede insanlarda iyilik duygularını uyandıran huy güzelliğine sahip olduğunu gösteriyor. Onun basit bir çabası, Cenâb-ı Hakk'ın lutfu ve Resûl-i Ekrem (sav.)'in feyzi ile istidat sahibi insanların gönüllerinde bir hidayet esintisi meydana getirebiliyordu.

Bunun dışında Hz.Ebû Bekir'in özellikle dışarıdan gelenlere İslâm'ın tanıtılmasında nesep âlimi olması hasebiyle hususi bir desteği oluyordu.Böyle durumlarda genellikle Hz.Ebû Bekir,bu alandaki bilgi derinliğini kullanmak suretiyle Hz.Peygamber'le dışarıdan gelen kabile mensupları arasında iletişimin kurulmasını sağlıyor ve tebliğ için zemin hazırlanmış oluyordu.Böylece Hz.Ebû Bekir,Hız.Peygamber'in tebliğine olumlu bir katkı yapmış oluyordu.

İkincisi: Hz. Ebû Bekir, mal varlığını, servetini İslâm'ın tebliği yolunda plânlı bir şekilde gönül rızası ile haralayabilmiştir. Kaynaklar, henüz Mekke döneminde müslüman olduğu günden itibaren İslâmî hizmetlerde malî harcamalar bakımından Hz. Ebû Bekir'in birinci sırayı aldığını ittifakla söylüyorlar.¹⁵

Ebû Üsâme Hammad b. Seleme'nin kaydettiği habere göre Hz. Ebû Bekir İslâm'a girdiğinde kırk bin dirhem parası vardı. Bu parayı İslâmî hizmetlere ve müslümanların hayırına tahsis etti. Şöyle ki; o günlerde mevcut anlayışa göre "el-müsted'afün" statüsünde yer alan köle ve cariyeler, imanları sebebiyle aşırı eziyet ve işkencelere uğratılıyorlar, cahiliye düzeninin baskıları altında eziliyorlardı. Hz. Ebû Bekir'in buna seyirci kalması mümkün değildi. Hemen teşebbüse geçti ve bu mazlum müslümanları kurtarmak için sahiplerinin biçtiği maddî bedelleri fazlasıyla karşıladı,âzât ederek hürriyetlerine kavuşturdu.¹⁶ Bunlar arasında Bilâl-i Habeşî Hazretleri ile annesi Hamâme (r.anhâ), Âmir b. Führeyre (r.a.), Ubeyy ve Ümmü Ubeyy (r.anhâ), Ebû Führeyhe (r.a.), Zinnîre, Nehdiye ve kızı Lübeyne (r.anhâ) bulunmaktadır.¹⁷

Bazı kaynaklarda Hz. Ebû Bekir'in satın alıp âzât ettiği kölelere dair babasıyla arasında geçen bir konuşma nakledilir. Rivayete göre Hz. Ebû Bekir yedi, dokuz veya daha çok sayıda köle âzât edince babası Ebû Kuhâfe ona zayıf köleleri alıp âzât ettiğini, bunun yerine güçlü-kuvvetli köleleri alıp âzât ederse kendisine ve başkalarına destek ve koruyucu olmak bakımından daha yararlı bir iş yapmış olacağını hatırlatınca o şöyle cevap vermiştir: "Babacığım! Ben bunlardan yararlanmayı düşünmüyorum. Allah'ın rızasını kazanmayı umuyorum."¹⁸

Leyl Süresi'nin şu âyetlerinin bu olayla ilgili olarak nâzil olduğu söylenir:

"Arınmak için malını veren, en çok sakınan kimse ise ondan (cehennemden) uzak tutulur. O, yaptığı iyiliği birinden karşılık görmek için değil, ancak Yüce

¹⁵ Bk. İbn Sa'd, Tabakât, III, 172; İbn Hacer, el-İsâbe, II, 242; Süyûtî, Tarîhu'l-Hulefâ, s.38-39.

¹⁶ Bk. İbn Sa'd, Tabakât, III, 172; Süyûtî, Tarîhu'l-Hulefâ, s.39.

¹⁷ İbn Sa'd, a.g.e., III, 172;Mustafa Fayda, "Ebû Bekir",DİA, X,102; Bazı kaynaklarda farklı bazı isimlerden de bahsedilir. Bk.el-İsâbe, II, 343. Bu kaynakta, âzât edilenler yedi kişi olarak zikredilir. Ayrıca bkz.Halebi, İnsânü'l-Uyûn, Beyrut ts., I, 299-300 ; Ubeyy ve Ümmü Ubeyy'in "Uneys" tarzında nûn ile telaffuzuna dair rivayetler de vardır.

¹⁸ A.g. kaynaklar; Ayrıca bk. Süyûtî, Tarîhu'l-Hulefâ, s.48.

Rabbi'nin hoşnutluğunu gözeterek yapmıştır. Elbette kendisi de hoşnut olacaktır"¹⁹

Hasılı, Hz. Ebû Bekir, kırk bin dirhem kadar olan nakdî servetinin otuz beş binini Mekke devrinde İslâmî hizmetler için sarf etti. Hicret sırasında beş bin dirhemi kalmıştı. Onu da Medine'de aynı gaye için harcadı ve ticari hayatta sermaye olarak değerlendirdi. Kaynaklarda belirtildiğine göre o, Mekke'de Allah'ın rızasına erişmek için başlattığı mali infaka hiç ara vermeden Medine'de de aynen devam etmiştir. İnfak ve tasadduktaki sürekliliği onun cömertlik özelliğine ayrı bir güzellik katmaktadır ki bu, ayrı bir tetkik konusudur.

Üçüncüsü: Hz.Ebû Bekir'in İslâmî gayret ve hamiyeti her zaman canlı, derin, kapsamlı, sürekli olmuş ve ölünceye kadar geçen sürede İslâmî hizmetlerdeki hassasiyetini devam ettirebilmiştir.

İslâm'ın ilk yıllarından hicrete kadar geçen o zor, zahmetli ve meşakkatli günlerde, müslümanların, geceleyin evlerinde yataklarında uyuyunca sabahleyin sağ mı uyanacaklarından, yoksa ani bir düşman saldırısı ile öldürülmüş mü olacaklarından emin olamadıkları dehşetli yıllarda Hz. Ebû Bekir her zaman Resûl-i Ekrem (sav.)'in yanında idi. İslâmî gayret ve hamiyeti onu zaman zaman dinî uygulamalarda hassas bir hâlet-i rûhiyeye sevk ediyor, ortaya erken çıkmaya zorluyordu. Nitekim Hz. Peygamber (sav.) Dârulerkam'da iken bir gün Hz. Ebû Bekir ve arkadaşları Kâ'be'ye gidip orada müşriklere İslâm'ı açıkça duyurmak istediler. Peygamber (sav.) bunun için şartların henüz elverişli olmadığını söylemişse de o kadar ısrar ettiler ki onların hatırını kırmak istemedi, topluca gittiler ve Mescid-i Haram'ın bir kenarına oturdular. Müşriklerden kalabalık bir grup da orada bulunuyordu. Hz. Ebû Bekir onlara kelime-i şehâdet ve kelime-i tevhidi söyleyip İslâm'ı açıklamaya koyulunca müşrikler Hz. Peygamber'e hakaret ettiler, müslümanlara saldırdılar, bilhassa Hz. Ebû Bekir'i şiddetli bir şekilde dövdüler, kabilesi olan Teym Oğulları gelince onu dövmeyi bıraktılar. Teym Oğullarına mensup bazı kişiler bir yaygıyı sedye gibi kullanarak onu evine götürdüler. Hz. Ebû Bekir baygın vaziyette idi, çevresindekiler onu ayıltmak için büyük çaba gösteriyorlardı. Bununla beraber o, günün sonuna doğru gözlerini ancak açabilmişti. Ayılır ayılmaz ilk sözleri, "Resûlullâh (sav.) ne durumdadır? Ona dil uzatmış, hakaret etmişlerdi." oldu.

Bazıları, yiyecek bir şeyler hazırlayıp oğluna yedirmesi için annesi Ümmülhayr Selma Hanımı uyardılar. Fakat Hz. Ebû Bekir bir şey yiyecek hâlde değildi. Onun zihninde hep Hz. Peygamber (sav.) vardı. Ortalık biraz tenhalaşıp da annesi ona bir şeyler yedirmeye davranınca o hiçbir şey yemek istemediğini belirtmiş ve tekrar Hz. Peygamber'in durumunu sormuştu. Annesi bu konuda bir şey bilmediğini söyleyince o gidip Hattab'ın kızı Ümmü Cemil'den haber getirmesini istedi. Bu hanım, Hz. Ömer'in kız kardeşi idi, Ömer'den önce müslüman olmuştu, durumunu gizliyordu. Selma Hanım ona gitti ve bir şeyler öğrenmek istedi. Fakat Ümmü Cemil, henüz müslüman olmayan Selma Hanım'ın yanında sır vermek istemedi, bir şey söylemedi. Bununla beraber konuyla ilgilenmek için

¹⁹ Leyl, 92/17-21; Tefsiri ve Hz. Ebû Bekir'in bu davranışıyla ilgili olarak nazil olduğunu ifade eden rivayetler için bkz.Elmalılı Hamdi Yazır, Hak Dini Kur'an Dili, VIII, 5880-5882. Ayrıca bkz.Halebî, İnsânü'l-Uyûn, I, 299; Süyûtî, Tarihü'l-Hulefâ, s.48.

onunla birlikte Hz. Ebû Bekir'in yanına gitti. Onu perişan vaziyette görünce kendisini bu hâle getirenlerden Cenâb-ı Hakk'ın, öcünü almasını niyaz etti.

Hz. Ebû Bekir, annesinin, görüp duyduklarını saklayacak sır tutabilen bir hanım olduğunu hatırlatarak Ümmü Cemil'e rahat olmasını söyledi. Böylece, tedirginliği üzerinden atan Ümmü Cemil'den, Resûl-i Ekrem (sav.)'in durumunun iyi olduğunu ve şu anda Dâru'l-Erkam'da bulunduğunu öğrendi. Hz. Ebû Bekir buna çok memnun oldu ve onu dünya gözüyle sağ-salim görmedikçe bir şey yiyip içmeyeceğini ifade etti.

Akşam kararmış, sokaklar tenhalaşmış, şehir sakinlerinin bir çoğu da uykuya dalmıştı. Bu sırada Hz. Ebû Bekir, annesi ve Ümmü Cemil'in yardımı ile Dârulerkam'a geldi, Resûl-i Ekrem (sav.) ve orada bulunan müslümanlarla kucaklaştı. Peygamber (sav.), Hz. Ebû Bekir'in bu tavrından çok duygulandı.

Hz. Ebû Bekir, Resûlullâh'ı sağ salim görmenin mânevi hazzı içindeydi. Kendi rahatsızlığı henüz iyice geçmemişti, güçsüzlüğü de sona ermiş değildi. Ama ona göre her şartta ve her zeminde İslâm için yapılabilecek bir şeyler vardı. Müşriklerin tazyikine maruz kalması annesini de İslâm'a iyice yaklaştırmış olmalıydı. Hz. Ebû Bekir, çok isabetli bir teşebbüsle Resûl-i Ekrem'den annesinin İslâm'a girmesi için dua etmesini istirham etti. Hz. Peygamber dua etti ve Selma Hanım İslâm'a girdi.²⁰ Böylece, Hz. Ebû Bekir'in Kâ'be civarında maruz kaldığı sıkıntı, meyvesini hemen vermiş oldu. Demek ki hak yolda sadakatle yürüyen ve karşılaştığı engelleri sabırla karşılayan, bunun peşinden, ilâhi rahmete hemen erişiyordu.

Dördüncüsü: Hz. Ebû Bekir, tehlikelere karşı Hz. Peygamber'i savunmada ve korumada azami titizliği göstermiş ve üzerine düşeni yerine getirmiştir.

Hz. Ebû Bekir, Mekke'de Resûl-i Ekrem (sav.)'i sürekli takip ediyor, müşriklerden gelebilecek tehlikeli saldırılara karşı onu korumaya ve kollamaya çalışıyordu. Nitekim kaynaklarda nakledildiğine göre Hz. Peygamber, başta Ebû Cehil, Ümeyye b. Halef, Ukbe b. Ebî Muayt olmak üzere birçok defa müşriklerin saldırısına uğradığında hemen her defasında Hz. Ebû Bekir, "Rabbim Allah'tır dediği için bir insan öldürülür mü? O, size Rabbinden nice açık deliller getirmiştir." diyerek onu kurtarmıştı.²¹

Bir defasında da Hz. Peygamber (sav.) Hz. Ebû Bekir'le birlikte Kâ'be'yi tavaf ediyorken o sırada orada bulunan Ümeyye b. Halef, Ebû Cehil ve Ukbe b. Ebî Muayt'ın hücumuna maruz kaldılar. Bunun üzerine Hz. Ebû Bekir, Ümeyye'yi, Hz. Peygamber ise Ebû Cehil'i defetmek üzere harekete geçtiler ve geri dönmelerini sağladılar.²²

Beşincisi: Hz. Ebû Bekir, her çeşit engellemeye karşı İslâm'ı savunma ve yayma çabasını azimle sürdürebilmiş, kişiliğinden taviz vermeksizin İslâm'ı temsil edebilmiştir.

²⁰ Halebî, *İnsânü'l-Uyûn*, I, 295-296; Seyyid A.Zeyni Dahlan, *es-Sîretü'n-Nebeviyye* (Halebî Hâmişinde), Beyrut ts., I, 206-209. Bu olayda Hz. Ebû Bekir'in Kâ'be önünde insanları Allah ve Resûlüne imana davet eden konuşması kendi grubu içinde ilk örnek sayılır. Bk. Süyûtî, *Tarihü'l-Hulefâ*, s.38.

²¹ Bk. Halebî, *İnsânü'l-Uyûn*, I, 293-294; Seyyid A.Zeyni Dahlan, *es-Sîretü'n-Nebeviyye* (Halebî Hâmişinde), I, 204; Süyûtî, *Tarihü'l-Hulefâ*, s.37.

²² Seyyid A.Zeyni Dahlan, a.g.e., I, 204.

Mekke döneminde ilk müslümanların her biri meslekleri, ekonomik durumları ve sosyal statüleri ne olursa olsun müşriklerin tazyikine maruz kalmışlardır. Hz. Ebû Bekir de müşriklerin her zaman farklı hücumlarıyla yüz yüze gelmiştir.

Esasen o, İslâm'dan önceki zamanda da yoksullara merhameti, iyilikseverliği ve doğruluğu ile halk arasında sevilen sayılan biriydi. İçki gibi müskirattan uzak durması, iffeti ve şerefi ile muhitini aşmış bir kişiliğe sahipti. Dolayısıyla hiç tereddüt göstermeden davete icabet ederek İslâm'a girmesi tabii idi. Bir inancın yayılışında o inancı taşıyan kişilerin şahsiyet üstünlüğünün tesiri tartışma götürmez. Bu sebeple müşrikler Hz. Ebû Bekir'i yakın takibe alarak İslâm'ın yayılışına olan olumlu tesirini en aza indirmeyi amaçlıyorlardı. Bunun için ekonomik faaliyetlerini baltalama çabalarına giriştilerse de istedikleri sonucu alamadılar.

Hz. Ebû Bekir her türlü engellemelere rağmen İslâm için üzerine düşen vazifeyi hakkıyla yapmaktan kaçınmıyordu. Evinde(muhtemelen evinin önündeki bahçede)namaz kılarırken onu görenlerin, Kur'an okurken onu dinleyenlerin gönüllerinde İslâm'a karşı bir yumuşama, bir eğilim ve bir sempati doğuyordu. Bilhassa Mekkeli gençlerde bu, daha çok görülüyordu. Müşriklerin buna seyirci kalmaları beklenemezdi. Nitekim derhal, namazı insanların göreceği yerde kılmaması, Kur'an'ı insanların duyacağı yerde okumaması için onu uyardılar, adeta ona ultiमत verdiler. Fakat o, yapıp ettiklerini terk etmeyip eskisi gibi devam edince bu sefer onu ölümlle tehdit ettiler. O sıralarda bisetin beşinci yılı (615-616) girmişti ve Resûlullah (sav.) çeşitli sıkıntı, eziyet ve tehditlere uğramış mazlum müslümanlara Habeşistan'a hicret müsaadesi vermişti. Bu esnada Hz. Ebû Bekir de bu düşünce ile yola koyuldu. Bir süre yol aldıktan sonra Birkulğımad denilen yere vardığında Ehabîş kabilesi reislerinden İbnü'd-Duğunne ile karşılaştı. Bu zat ile daha önceden tanışıyorlardı. İbnü'd-Duğunne, Hz. Ebû Bekir'i halkın sıkıntılarını gidermesi, musibet ve felâket zamanlarında çevresindekilere yardımcı olması, akrabayı gözetmesi, misafirperverliği, âciz ve düşkünlere destek vermesi ve haksızlığa karşı çıkmasıyla tanıyordu. Dolayısıyla toplum için her yönüyle yararlı böylesine üstün niteliklere sahip birinin ülke dışına çıkmaya mecbur edilmesini doğru bulmadı, onu geri dönmeye ikna etti ve müşriklerin ileri gelenleriyle teker teker görüşerek Kâ'be önünde Hz. Ebû Bekir'i himayesine aldığını umuma ilân etti. Bununla beraber müşriklerin ileri gelenleri namazını halkın göremeyeceği bir yerde kılması, Kur'an-ı Kerim'i de halkın duyamayacağı bir yerde okuması şartıyla söz konusu himayeyi kabul edebileceklerini söylediler. Çünkü müşrikler Kur'an'ı tilâvet eden samimi bir müslümanı duyduklarında ve namaz kılan samimi bir mü'mini gördüklerinde kadınlarının, kızlarının ve oğullarının bu kanalla İslâm'a meyletmelerinden korkuyorlardı, hem de marazî bir sıkıntıya uğrayarak rahatsız oluyorlardı.

Hz. Ebû Bekir buna bir süre riayet etmeye çalıştıysa da mânevî coşkusu ve gayreti onu zamanla bunun dışına çıkmaya sevk etti. Evinin içinde Kur'an okuyabiliyor, namaz kılabiliyordu. Müşrikler de bu şartla himaye prensibini uyguluyorlardı. Çünkü kimse onun okuduğunu duymuyor,namaz kıldığını görmüyordu. Ne var ki bir manevî coşku ile evinin önüne bir mescit yaparak Habeşistan'a hicret girişiminden önce olduğu gibi namazı orada kılmaya, Kur'an'ı orada okumaya başladı. Mescit, etrafı açık bir gölgelikten ibaret olduğu için gelip geçenler onu görüp işitiyorlardı. Bilhassa çocuklar ve genç kesim başta

olmak üzere kadın, erkek yüzlerce Mekke'li onu ilgi ile takip ediyorlar, seyrediyorlar, dinliyorlardı. Onun, yanık bir eda ile bir Kur'an okuyuşu vardı ki zaman zaman kalbî rikkat ve rûhî derinliğinin bir tezahürü olarak gözlerinden yaşlar boşalıyordu. Bu sırada dinleyenler, görenler o kadar izdiham oluşturuyorlardı ki Hz. Ebû Bekir'i daha iyi görebilmek ve duyabilmek için omuzlarından adeta birbirlerini itiyorlardı.

Bu nasıl bir namaz kılıştı? Nasıl bir Kur'an okuyuştu ki başka bir kültürün insanlarını kendisine adeta mıhlıyor, bağlıyor, onların kafa ve gönüllerinde sorular uyandırıyor, fırtınalar estiriyordu. Kimilerinde bu yeni dini tanımak için bir arzu oluşturuyor, bir değişim başlatıyor, bir ilk adımın atılmasını hazırlıyordu.

Müşrik ileri gelenlerinin buna tahammül etmesi mümkün değildi. Bu münasebetle gereken şartı yerine getirmediğinden bahisle onu himayesinden uzaklaştırmasını İbnü'd-Duğunne'den istediler. Bunun üzerine mezkur şahıs müşrik baskısına boyun eğmek zorunda kaldı. Ne var ki ünlü bir şahsın o devirlerde Mekke toplumunda birisi hakkındaki himaye taahhüdünden vazgeçmesi şahsiyet-sizlik ve vefasızlık sayılırdı. Bu sebeple böyle bir davranış İbnü'd-Duğunne'nin nefesine ağır gelecekti. Bu ortamda himayeyi bizzat kendisinin iade ettiğini söylemesini Hz. Ebu Bekir'den rica etti. Böylece İbnü'd-Duğunne onu himayesinden çıkarmamış, ama bizzat Hz.Ebû Bekir onun himayesini iade etmiş olacaktı. Öyle de oldu. Hz. Ebû Bekir, bir süre için de olsa kendisini himaye eden İbnü'd-Duğunne'ye karşı vefalı davrandı, isteğine uygun biçimde ve herkesin duyacağı şekilde himayesini iade ettiğini açıkça söyledi. Bunun üzerine İbnü'd-Duğunne müşrik ileri gelenlerine giderek, "Ebû Kuhafe oğlu Ebû Bekir'e dair himaye ile ilgili taahhüdünün ortadan kalktığını, kendisinin de kavmi ile onun arkasından çekildiğini" söylemek durumunda kaldı.²³

Gerçekten de Hz. Ebû Bekir, İbnü'd-Duğunne'nin himaye taahhüdünü iade ediyor, aziz ve celil olan Allah'ın himayesinden hoşnut ve razı olduğunu söylüyor, "Bana Allah'ın himayesi yeter!" diyordu.

Bütün zorluklar, meşakkatler, fedakârlıklar hep bir gaye içindi. O da Allah'ın rızası, Peygamber'in hoşnutluğu idi. Şayet yapılan hizmetten, ifa edilen vazifeden Allah razı, Resûlullah hoşnut ise sıkıntılar kolayca aşılabılırdi. Allah'ın rızasına, Resûlü'nün sevgi ve hoşnutluğuna götürecek fedakârlıklar her zaman gerekirdi.Hz.Ebû Bekir, bundan böyle şehri terk etmedi,her türlü güçlüğe göğüs gerdi ve Medine'ye hicrete kadar hep Hz. Peygamber'in yanında kaldı..

Altıncısı: Hz.Ebû Bekir, müslümanların dertleriyle, meseleleriyle samimi olarak ilgilenirdi.

Hz. Ebû Bekir, müslümanların derdini kendi derdi bilirdi. Onların üzüntü ve sevinçlerine ortak olurdu. Çünkü o, İslâm'ın her meselesini ve bu mesele ile bağlantılı olarak müslümanların dertlerini kendi meselesi gibi bilir, hatta kendi

²³ Buharî, Menakıbu'l-Ensar , 44; İbn Hişam, es-Sire, I, 267 vd; İbn Sa'd, Tabakât, III, 169-214; Halebî, İnsânü'l-Uyûn, I, 301 vd. Halebî, "İbnü'd-Değinne" diye okuyor; Sahih-i Buhârî Muhtasarı Tecrid-i Sarîh Tercümesi, IX, 328-344; Hersekli Mehmed Kâmil, Metâliü'n-Nücüm, I, 6 vd.d; Nedvî, Ebu'l-Hasan, Ashâb-ı Kirâm, (çev.Ali Genceli-nşr.Eşref Edip),I-V, İstanbul 1387/1967, I, 170 vd.d; Hamidullah, İslâm Müesseselerine Giriş, (çev.İhsan Süreyya Sırma), İst.1991, s.46 vd; M.Asım Köksal, Köksal, İslâm Tarihi (Mekke Devri), İstanbul 1987, IV, 195-199.

meselelerinin de önünde tutardı. Yaklaşık 614-615 yıllarında İranlılarla Bizans arasında meydana gelen bir savaşta İranlılar galip gelmişti. İranlılar ateşperestti. Kitaba bağlı bir dinleri yoktu. Bizanslılar ise ehl-i kitab idiler. Mekkeli putperestler buradan yola çıkarak, kitab ehli olmayan ateşperest İranlı dostları nasıl ki kitab ehli olan Bizanslıları mağlup etmişse kendileri de müslümanları mahvedeceklerini iddia ediyorlardı. Böylece İranlıların galibiyetini kendilerine bir basamak ve dayanak edinmeye kalkışıyorlardı; uğursuzca yorumlarla zihinleri bulandırıyorlardı. O sıralarda toplum psikolojisi bu kabil propagandalarla insanların dağılma ve ümitsizlik sürecine girebilmesine müsait bir zemin teşkil ediyordu. Nitekim müslümanlar, bundan hayli rahatsız olmuşlardı. Bunun üzerine bugünlerde şu âyet nazil oldu:

“Rumlar (Arapların bulunduğu bölgeye) en yakın bir yerde yenilgiye uğradılar. Halbuki onlar, bu yenilgilerinden sonra birkaç yıl içinde galip geleceklerdir. Eninde sonunda emir Allah’ındır. O gün müminler de Allah’ın yardımıyla seviyeceklerdir. Allah dilediğine yardım eder. O, mutlak güç sahibidir, çok esirgeyicidir.”²⁴

Bunun üzerine Hz. Ebû Bekir karşı propagandaya başlayarak müslümanlar arasındaki psikolojik sıkıntıyı gidermek ve müşrikleri susturmak istedi; çevrede İran galibiyetinin çok sürmeyeceğini üç-beş yıl içinde ehl-i kitabın onlara galip geleceğini yaydı. Bu yeni propaganda müslümanları ferahlatırken müşrikleri rahatsız etti. Hatta müşriklerin ileri gelenlerinden Ubey b. Halef, Kur’ân-ı Kerim âyetlerinde verilen bu habere inanmadı ve Hz. Ebû Bekir’i asılsız sözlerle kendi davasını güçlü gibi göstermek isteyen biri gibi takdime çalıştı. Böylece onun propagandasını etkisiz kılmak istiyordu. Hatta Hz. Ebû Bekir ile bahse girişmekten söz etti, onu bu istikamette tahrik etti.

Kur’ân-ı Kerim’in verdiği ve Hz. Peygamber’in naklettiği her haberi tereddütsüz tasdik etmesiyle tanınan Hz. Ebû Bekir hiçbir endişe duymaksızın Ubeyy’in teklifini kabul etti. Böylece üç yıl içinde ehl-i kitab galip gelirse Hz. Ebû Bekir’e on deve verilmesi, bu gerçekleşmezse Hz. Ebû Bekir tarafından Ubeyy’e on deve verilmesi hususunda sözleşme gerçekleşti. Hz. Ebû Bekir, meseleyi Resûl-i Ekrem (sav.)’e ilettiğinde “Yılı dokuz çıkarmasını, deve sayısını da artırmasını” tavsiye etti. Çünkü söz konusu haberi veren âyetteki çoğul şekli Arap dilinde üç ila dokuz rakamı arasındaki bir sayıyı içeriyordu. Bunun üzerine Hz. Ebû Bekir, yılı dokuz, develeri de yüze çıkarmayı teklif etti. Kendisinden emin olduğunu zanneden Ubey bu teklifi de kabul etti.

Aradan yıllar geçmişti. Yaklaşık, bu olaydan dokuz yıl sonra 624 yılında Bizans orduları İran ordularını açık bir yenilgiye uğrattı ve Ortadoğu’daki yerleşim merkezlerinden onları sürüp çıkardı. Aynı yıl müslümanlar da Bedir’de müşriklere karşı büyük bir zafer kazandılar. Böylece Kur’ân-ı Kerim’de geleceğe dair bildirilen bir haber gerçekleşmiş oldu.²⁵

Bu olayda Hz. Ebû Bekir’in, Kur’ân-ı Kerim’in verdiği haberi müşriklerle

²⁴ Rum, 30/2-5.

²⁵ Ayrıntılı bilgi için bkz. Ahmed b. Hanbel, Müsned, Beyrut ts.V, 23-25 (h.no=2495, 2770); Tirmizi, Tefsir, 31; ed-Diyarbakri, el-Hamis, Beyrut,ts I, 336; Elmalılı Hamdi Yazır, Hak Dini Kur’an Dili, İstanbul ts.VII, 3795-3803.

bahse konu edecek ölçüde ele alıp değerlendirmesi onun iman, ihlâs ve teslimiyetinin kuvvetine delil teşkil ediyordu.

Yedincisi: Hz.Ebû Bekir, İslâm'a olan derin bağlılığını ve hizmet heyecanını hiç kaybetmeden ömür boyu sürdürdü. Bu özelliği onu "Sıddikiyet" makamına yükseltti.

Bilindiği gibi Hz. Ebû Bekir hiçbir baskı altında kalmaksızın, kendi hür iradesiyle, arzusu ile, istekle, şevkle müslüman olmuştur.²⁶ İşte Hz. Ebû Bekir'in bütün ömrü hep böyle geçmiştir. Câhiliyeden İslâm'a geçerken edindiği ve yaşadığı o derunî vecdi, o engin hazzı, o coşkulu heyecanı ömrünün sonuna kadar gönünde hep hissetmiştir. Bu heyecanın en dorukta yaşananlarından biri de Miraç'la ilgili haberleri hiçbir tereddüt göstermeden tasdik etmesidir.

Nitekim, Resûl-i Ekrem (sav.), büyük tecelliyata mahzar kılındığı Mirac'dan söz edince başta Ebû Cehil olmak üzere müşrikler, inkârcılar onu şiddetle yalanlamışlar, ayrıca bunu güya bir fırsat sayarak Hz. Peygamber'in tebliğ ve irşat hizmetini önlemek için kullanmayı da tasarlamışlardı.

Bu arada İslâm'a yakınlık duyup da kararsız durumda olanların zihinlerini karıştırarak İslâm'a yönelişlerini önlemek için propagandaya başlamışlardı. Bununla beraber bu sempatanlar zümresi söz konusu menfi propagandanın tesirinde kalırken, bir yandan da Hz. Ebû Bekir gibilerine gidip sormayı arzu ediyorlardı. Niçin böyle yapıyorlardı? Çünkü onlara göre Hz. Ebû Bekir gibileri, aklı başında, dürüst ve saygılı kişilerdi. Özellikle Hz. Ebû Bekir, Hz. Peygamber'in mânen en yakınlarından olup, onun görüşü böyleleri için ehemmiyet taşıyordu. Esasında müşrikler Hz. Peygamber'i davasından döndürmek için çaba gösterdikleri gibi onunla Hz. Ebû Bekir arasındaki dostluğu yıkmak için de yoğun çaba sarfediyorlardı. Miraç'ı da bu doğrultuda değerlendirmek ve Hz. Peygamber'in miraç çevresinde anlattıklarından bahisle Hz. Ebû Bekir'i ondan uzaklaştırmayı düşündüler. Bu maksatla Hz. Ebû Bekir'e giderek Hz. Peygamber'in Miraçla ilgili verdiği haberleri naklettiler ve görüşünü sordular. Artık, Hz. Ebû Bekir'i, Resûl-i Ekrem (sav.)'in muhitinden uzaklaştırılabileceklerini hayal ediyorlardı. Halbuki Hz. Ebû Bekir onlara ilginç bir soru yöneltti: "Bu anlattıklarınızı bizzat Hz. Muhammed (sav.) mi haber verdi?" Gelenler: "Evet! Bizzat o haber veriyor." dediler. Bunun üzerine Hz. Ebû Bekir, kendisine "Sıddik" unvanını kazandıracak olan meşhur cevabını verdi:

"O söylediyse kesin olarak doğrudur. Bunda şüphe yoktur. Buna böylece inanırım. Ben onun bana naklettiği vahiy ile bildirilmiş bundan daha şaşılacak haberlere bile tereddütsüz iman etmişimdir."

Hz. Ebû Bekir hemen Hz. Peygamber'in yanına gidip durumu tasdik etmiş, söylenenleri bizzat onun dilinden dinlemiş ve hepsini tasdik etmiştir.²⁷

Sekizincisi: Hz. Ebû Bekir'in Mekke dönemindeki İslâmî hizmetleri, hicretin başlangıcında Hz. Peygamber'le mağara dostu (yâr-ı gâr) olmakla ve hicret yolculuğunda arkadaşı kılınmakla doruğa ulaştı.

²⁶ Buhârî, Fedâilü'l-Ashâb, 5.

²⁷ Bk. İbn Sa'd, Tabakât, I, 214-215; III, 170; Halebî, İnsânü'l-Uyûn, I, 377-378; Süyûtî, Tarihü'l-Hulefâ, s.29-30; Ayrıca bu konuda kısa bir tahlil için bk. M. Salih Arı, Hz. Ebû Bekir ve Ridde Savaşları, s.30.

Mekke'den Medine'ye hicret, Peygamberliğin 13. yılı Zilhicce sonlarında (622) başladı. Hz. Peygamber, müslümanların güven ve huzur bulabilecekleri bir yer olarak Medine'ye gidebileceklerini ahabına hatırlattı. Bunun üzerinde müslümanlar, kabileler hâlinde tedbirli ve plânlı bir şekilde Medine'ye doğru yola koyuldular. İlerleyen süreçte Mekke'de kalan müslüman sayısı azaldıkça Hz. Ebû Bekir hicret için Resûl-i Ekrem (sav.)'den izin istiyor, fakat her defasında kendisine, "Acele etme! Umulur ki Yüce Allah sana bir arkadaş ihsan eder." cevabı veriliyordu.²⁸ Bu arkadaştan maksat bizzat Hz. Peygamber'in kendisiydi. Resûl-i Ekrem (sav.) böyle dedikçe Hz. Ebû Bekir de ona hicret arkadaşı olmayı ümit ederdi. Bu münasebetle uzun yola dayanıklı iki deve satın almış ve hicret için özel olarak beslemişti.

Müslümanların birer ikişer kabileler halinde Medine'ye hicreti müşrikleri telaşlandırdı, Dârünnedve'de toplanarak Hz. Peygamber'e ne yapmaları gerekeceğini tartıştılar. Bunlardan sürgün ve hapis gibi görüşler kabul görmedi. Nihayet, her kabileden bir kişinin katılmasıyla ortaklaşa bir suikastla onu öldürmeye karar verdiler.²⁹

Müşriklerin bu teşebbüsünden vahiyle haberdar olan Resûl-i Ekrem (sav.) gündüz vakti mutadî olmayan bir saatte Hz. Ebû Bekir'in evine gitti. Beklenmeyen bir saatte, üzerine gölgelenmek için örtü örtmüş olarak geldiği dikkate alınırca bir fevkalâdelik söz konusuydu. Onu en iyi tanıyanlardan biri olan Hz. Ebû Bekir, "Babam anam ona feda olsun! Vallahi onun bu saatte gelmesi önemli bir gelişme olduğunu gösteriyor." yorumunu yaptı. Resûlullâh (sav.) izin isteyerek içeri girdi. Hz. Ebû Bekir, oturmakta olduğu divandan ayağa kalkıp karşıladı ve Resûl-i Ekrem (sav.)'i hürmetle oturttu. Hz. Peygamber gizliliğe dikkat ediyordu, bu sebeple orada bulunan öteki simaların dışarı çıkmalarının daha uygun olacağını düşünüyor olmalıydı. O sırada içerde Hz. Ebû Bekir'in kızları Hz. Esmâ ve Âişe ile zevcesi Ümmü Rûmân vardı. Hz. Ebû Bekir, onların yabancı olmadıklarından bahisle konuşulanları duymalarının bir sakınca teşkil etmeyeceği hususunda teminat verdi. Bunun üzerine Resûl-i Ekrem (sav.) Cenâb-ı Hakk'ın Medine'ye hicret için kendisine izin verdiğini söyledi. Hz. Ebû Bekir, hemen, kendisinin de bu yolculukta arkadaş kılınıp kılınmadığını merakla sordu. Resûlullâh (sav.) de Hz. Ebû Bekir'in bu yolculukta kendisine arkadaş kıldığını söyledi. Bu sırada Hz. Ebû Bekir manevî hazla doldu ve sevinç gözyaşlarını tutamadı. Hz. Ebû Bekir'in bu hâli; olayı görgü tanığı olarak bize nakleden Hz. Âişe'yi o derece etkilemiş olmalı ki; sevinçten bir erkeğin ağladığını ilk defa gördüğünü söylüyor.³⁰

Evde yolculuk için derhal hazırlıklara girişildi. Torbalara erzak hazırlandı, kırbalara su dolduruldu. Bu sırada Hz. Peygamber, evine döndü, yolculuğa çıkacağını hiç kimseye hissettirmiyor, çok tedbirli davranıyordu, konuyu Hz. Ebû Bekir ve ev halkı dışında bir de Hz. Ali biliyordu. Hz. Ali de hicret sırasına Hz. Peygamber tarafından ortak edilen bahtiyarlardan. Gece yarısı olunca Hz. Peygamber,

²⁸ Buhârî, Menâkıbü'l-Ensâr, 44; İbn Hişam, es-Sire, II, 123-124; İbnü'l-Esir, Üsdü'l-Ğâbe, III, 314-315.

²⁹ Bk.Enfâl, 8/30.

³⁰ Buhârî, Menâkıbü'l-Ensâr, 44; İbn Hişam, es-Sire, II, 129; Üsdü'l-Ğâbe, III, 314-315; Halebî, İnsânü'l-Uyûn, II, 31; İbn Seyyidinnâs, Uyûnü'l-Eser, Beyrut ts., I, 184; İbn Kesir, el-Bidâye ve'n-Nihâye, Beyrut 1966, III, 178; Diyarbekrî, Hamîs, III, 178.

yanında bulunan Mekkelilere ait emanetlerin sahiplerine teslim edilmesini tenbih ettikten sonra Hz. Ali'yi yatağına yatırdı, o da ertesi sabaha kadar çeşitli saldırı plânlarına hedef olması muhtemel olan bu yatağa hiç tereddüt etmeden girdi, böylece Hz. Ebû Bekir'in sıddikiyet makamına, Hz. Ali'nin teslimiyeti eklendi. O da teslimiyet makamında olduğunu gösterdi. Hz. Peygamber Hadramevt işi abayı Hz. Ali'nin üstüne örttükten sonra Yâsin Suresinin 1-9. âyetlerini okuyup dua ederek, kendisini öldürmek niyetiyle evin çevresinde toplanan suikastçıların arasından çıkıp gitti, dikkatli bir şekilde Hz. Ebû Bekir'in evine ulaştı. Yiyecekleri aldılar, arka kapıdan çıkıp Sevr mağarasına doğru hareket ettiler. Bu esnada Hz. Ebû Bekir yürüyüş sırasında biraz öne çıkıyor, peşinden de geriye dönüp etrafı kolluyordu. Bu durum Hz. Peygamber'in merakını mucip oldu. Bunun üzerine Hz. Ebû Bekir, "Müşriklerin Resûl-i Ekrem (sav.)'i yakalama plânlarını bozmak için geriden yürüdüğünü, gözetleyenleri hemen fark edebilmek için de zaman zaman öne çıktığını, bütün bunlara rağmen herhangi beklenmedik bir saldırıya maruz kalırsa buna Hz. Peygamber'in değil de öncelikle kendisinin hedef olması için böyle davrandığını" ifade etti. Bu, ne kadar ince bir düşünceydi ve Hz. Peygamber'e ne kadar yürekten bir bağlılıktı. Nitekim mağaraya ulaştıklarında da Hz. Ebû Bekir kendisi içeriye girip gereken hazırlığı yapmadan girmemesini Hz. Peygamber'den istirham etti. Bir süre sonra dışarıya çıktı, içeriyi mümkün mer-tebe temizlediğini, ancak zararlı haşeratın çıkabileceği bazı delikleri fark ettiğini, bu sebeple bir süre daha beklemesi gerekeceğini son derece zarifâne ve nazi-kâne bir üslupla hatırlattı, tekrar mağaraya girdi, delikleri kapattı ve Hz. Pey-gamber'i içeriye davet etti.

Sabah olmuştu. Suikastçılar telaşla Hz. Peygamber'in evine girdiler, yatağına hücum ettiler, fakat orada sadece Hz. Ali vardı. Hz. Peygamber gitmişti. Bunun peşinden, avını kaçırın avcının psikolojik telaşı içinde birden saldırganlaştılar, ortalığa dehşet saçmaya başladılar. Hz. Ali'yi dövdüler, bir süre de hapsedtiler. Sonra Hz. Ebû Bekir'in evine gittiler; Hz. Esmâ'yı tartakladılar, öteki aile fertle-rini sorguya çektiler, ama bir tek ipucu bile elde edemediler. Böylece Hz. Ebû Bekir'in, aile fertlerini de İslâmî hizmet ve davanın ciddiyetine uygun bir şekilde hazırlayabildiği ortaya çıkıyordu.

Daha sonra Ebû Cehil ve Ümeyye b. Halef gibi müşrik ileri gelenleri büyük ödülleri koyarak Hz. Peygamber ve Ebû Bekir'in yakalanması için başta iz sürü-cüler olmak üzere kendi zihniyetlerini paylaşan herkesi yollara düşürdüler. Bir grup, mağaraya oldukça yaklaşmıştı. Hz. Ebû Bekir, Hz. Peygamber adına te-laşlanıyordu. O, iz sürücülerini fark etmişti. Onlar da ciddi bir bakış ve araştırma ile kendilerini fark edebilirlerdi. Bu duygular içinde endişesini Hz. Peygamber'e de ilettiler. Resûl-i Ekrem'in onu teskin eden cevabı şöyleydi: "Sus Ey Ebû Bekir (Endişelenme)! İki yoldaş ki, Allah onların üçüncüsü ola (endişe edilir mi?)"³¹

Bu olaya Tevbe suresinde işaret edilir ki, ilgili âyet, meâlen şöyledir: "Eğer siz ona (Resûlullah'a) yardım etmezseniz (bu önemli değil); ona Allah yardım etmiştir. Hani, kafirler onu, iki kişiden biri olarak (Ebû Bekir ile birlikte Mekke'den) çıkarmışlardı; hani onlar mağaradaydı; o, arkasına, üzülme, çünkü Allah bizimle beraberdir, diyordu. Bunun üzerine Allah ona (sükûnet sağlayan) emniyetini indirdi, onu sizin görmediğiniz bir ordu ile destekledi ve kâfir olanla-

³¹ Sahih-i Buhârî Tecdî-i Sarîh Tercümesi, X, 115-116.

rın sözünü alçalttı. Allah'ın sözü ise zaten yücedir. Çünkü Allah üstündür, hikmet sahibidir."³²

Elmalılı Hamdi Efendi, "Hak Dini Kur'an Dili" adlı eserinde bu âyeti tefsir ederken şöyle der:

"O ıssız gecede, mağarada, karanlıklar ortasında tasa ve sıkıntı içindeki Hz. Ebû Bekir'e karşı: (Mahzun olma! Allah bizimle beraberdir.) diyen Resûl-i Ekrem (sav.)'in hiçbir hüznü caiz görmeyen kesin inancı, itminanı, ilm-i şühûdu ve metaneti ne ilâhî bir kuvvet! İstikbale dair bu emin bakış ve Allah Tealâ'nın himayesinde bu kendini emniyette hissediş, ne icazkâr bir müjdedir! Öyle kutsal bir hüznle gönlü sızlarken bu müjdeyi derhal tasdik ile ilâhî desteğe mazhar olan Sıddîk'in kalbindeki sadakat ve iman, ne kadar derin bir sadakat, ne kadar yüksek bir iman! Ve o anda hakkalyakîn tecelli eden ilâhî beraberlik ve nâzil olan Rabbânî destek, ne ezeli bir hakikat, ne ölümsüz bir rahmet ü nusrattır."³³

Mağarada Hz. Peygamber (sav.) ve Hz. Ebû Bekir sekinet-i Rabbâniye'ye eriştirilmiş ve görünmeyen ordularla desteklenmişlerdi. İz sürücüler ve onlarla birlikte olan gözü dönmüş takipçiler, içeride olup biteni fark etmeksizin mağara önünden gerisin geri dönüp gittiler. Hz. Peygamber, Hz. Ebû Bekir'le birlikte perşembeyi cumaya bağlayan gece mağaraya girmişti. Cuma, cumartesi, pazar geceleri orada kaldılar.

Hz. Ebû Bekir'in aldığı tedbirlere göre oğlu Abdullah, gündüz Mekkeliler arasına karışır, haber toplar, geceleyin gizlice mağaraya gelir, rapor verir, seherde oradan ayrılır ve Mekkelilere şehirde gecelemiş izlenimi uyandırır. Hz. Ebû Bekir'in âzâtlısı Âmir b. Führeyre de Hz. Ebû Bekir'e ait davarları gündüz Mekkelilerin çobanlarıyla birlikte otlatır, akşamleyin, dönüş sırasında, hissettirmeksizin geriye kalır, gece kararınca mağaraya döner, süt sağıarak Hz. Peygamber (sav.) ve Hz. Ebû Bekir'in gıda ihtiyaçlarını giderir, gecenin sonuna doğru davarları harekete geçirerek daha önce şehre dönen Abdullah'ın ayak izlerini örterdi.

Bu yolculukta Hz. Ebû Bekir'in Resûl-i Ekrem (sav.) ile mağara dostu (yâr-ı gâr) olması ve sırdaş kılınması onun İslâmî şahsiyetinin zirvesini temsil eder. Bu gerçek, Asr-ı Saadet'te de ashâb-ı kirâm arasında böyle bilinirdi.

Daha önce de belirtildiği gibi Hz. Ebû Bekir Mekke döneminde İslâm'ın yayılışına katkıda bulunmak, işkence gören müslümanların problemlerini çözmek, el-müsted'afûn sınıfındaki zayıf statüde ezilen köle, cariye vb. müslümanları özgürlüğüne kavuşturmak için nakdi servetinin büyük bir kısmını sarf etmişti. Geri kalanı ise hicret sırasında ve bundan sonraki hizmetlerde değerlendirmek üzere yanına aldı.

Hz. Ebû Bekir, Hz. Peygamber'e o kadar bağlı ve imanı o kadar güçlü idi ki, Allah Resûlüne bu muameleyi reva gören Mekkeliler azgınlıkların er geç cezaya çarptırılacaklarını düşünüyor, istikbalde İslâm'ın muzafferiyetinden asla endişe duymuyordu.

Hz. Ebû Bekir bu iman derinliğiyle Hz. Peygamber'in yanı başındaydı. Önceden ayarladığı develerle birlikte ücretle tutulmuş olan Abdullah b. Ureykî'tin kılavuzluğunda Pazartesi sabaha doğru Medine'ye doğru yola koyuldular. Yol boyunca Süraka b. Cüşüm ve Büreyde b. Husayb el-Eslemî'nin takibi gibi çeşitli

³² Tevbe, 9/40.

³³ Elmalılı Hamdi Yazır, Hak Dini Kur'an Dili, IV, 2547.

olaylarla yüz yüze geldiler; aç-susuz kaldılar, su ve süt aradılar, takip edenlerin tazyikinden kurtulmaya çalıştılar. Fakat, araştırmamızın asıl akışına dönmek gerekirse yolculuk esnasında Hz. Ebü Bekir'in Sevr mağarasına gidilirken ve girilirken gösterdiği titizliği sürekli gösterdiğini takip ve tazyik altında kaldıkça şahsı için değil, Hz.Peygamber'e bir sıkıntı gelir endişesiyle ağlayıp hüzünlendiğini, tehlikeleri savdııkça ferahladığını görüyoruz. Yolculuk devam ettikçe Hz. Ebü Bekir abasını bazen bir kayanın gölgeliğine serip üzerine Hz. Peygamber'i oturtmuş, bazen de üste bağlayıp çadır gibi gölgelik yapmıştır. İslâm'dan önce Hicaz bölgesindeki tanınmışlığını yolculuğun selâmeti adına olanca gücüyle değerlendirmiş ve yolculuk boyunca onun hizmetinden hiç ayrılmamıştır. Nitekim, Medinelilerin birçoğu önceki dönemde mevcut münasebetlere bağlı olarak Hz.Ebü Bekir'i daha belirgin bir şekilde tanıyorlardı. Kubâ'ya ulaştıklarında da Hz.Ebü Bekir Resül-i Ekrem(sav.)'i yalnız bırakmadı. Güneş Hz.Peygam-ber'e gelince Hz.Ebü Bekir hürmetle onu gölgeledi.Böylece Hz.Ebü Bekir'in hizmeti ışığında bir nevi onun delâletiyle herkes Hz.Peygamber'i tanımış oldu.

Hz. Peygamber (sav.) Kubâ'da Benî Harise'den Amr b. Avf ailesinden Külsum b. Hidm'in evinde misafir oldu. yaklaşık sekiz gün süren uzun yolculuğun mağara dahil her safhasında sürekli bir şekilde İslâm toplumu adına Resül-i Ekrem (sav.)'in sağ salim Medine'ye kavuşması, ona herhangi bir zarar gelmemesi için azamî hassasiyeti gösteren Hz. Ebü Bekir şimdi mesrurdu, bahtiyardı. Çünkü şu anda Resülullâh (sav.) emniyeteydi. Resül-i Ekrem (sav.) de onun bu siddikîyet,samimiyet,sadakat ve fedakârlığına karşı ona hayır dua ediyordu. Konu bu noktaya gelmişken şunu da hatırlamakta yarar var. Hz.Pey-gamber'in Medine'de kaldığı süre içinde İslâm tarihinin hür bir ortamda ibadete açık ilk mabedi sayılan Kuba Mescidi bina edilirken temele ilk taşı Hz.Peygamber koymuş, ikinci taşı ise Hz.Ebü Bekir ilk taşın yanına yerleştirmiştir.Medine'ye intikalden sonra hemen ilk yılda bina edilecek olan Mescid-i Nebi'nin arsa bedelinin nakit olarak Hz.Ebü Bekir tarafından karşılandığı da dikkate alınırsa onun bu yeni dönemdeki İslâmi hizmetlerde de Mekke dönemini aratmayacak ölçüde gayretini sürdüreceği ortaya çıkmaktadır.

Bu kısmı şöyle sonuçlandırmak uygun olur: Asr-ı Saâdette bütün müslümanlar arasında Hz. Ebü Bekir, hicret esnasında Hz. Peygamber'e dost ve arkadaş kılınmakla en yüksek bir manevî mertebeye eriştirilmiştir; bu, ona Yüce Allah'ın büyük bir lütfudur. Nitekim Hz. Ömer, halifeliği sırasında bazılarının kendisini Hz. Ebü Bekir'e üstün tutar biçimde konuştuklarını duyunca onları men etmiş ve Hz. Ebü Bekir'in Hz. Peygamber'le mağarada hicret sırasında beraber olmasını (yüce Allah tarafından yâr-ı gâr kılınmasını) en büyük mertebe olarak vasıflandırmış ve bu hususta onun aşilamayacağını açıkça ifade etmiştir. Hz. Ömer'in, Hz. Ebü Bekir'in manevî derecesi ile alâkalı bu şehadeti aynı zamanda onun Mekke dönemi İslâmî hizmetlerindeki yüksek mevkiini de kapsamaktadır.

SONUÇ

Gerçekten de Hz.Ebü Bekir, Hz. Peygamber'e derin bir muhabbet ve teslimiyetle bağlanmış; onun, genelde İslâm'a, özelde Hz. Peygamber'e bağlanma biçiminde İslâm'ın terim anlamı kemâliyle tecelli etmişti. Hakikaten Hz. Ebü Bekir, Resül-i Ekrem (sav.)'e –eskilerin deyimiyle- rûh u cânıyla bağlanmıştır;

onun her söz ve davranışında bir hikmet görmüş, her işaretini ifası gerekli bir emir olarak algılamıştır. Dolayısıyla İslâmî tebliğin önünde büyük zorlukların baş gösterdiği Mekke döneminde o, hep Resûlullâh (sav.)'ın yanı başında yer almış, zor şartlardaki tebliğ heyecanını onun yakınında yaşamıştır. İslâmî hizmetlere şahsen katıldığı gibi, mâlî imkânlarını da bu yolda gönüllü olarak seferber etmiştir. İslâmî hizmetlerde şevk, hamiyet, gayret derinliğini ruhunda daima hissetmiştir. Bu anlayışının bir sonucu olarak engellere karşı İslâm'ı savunmada, tehlikelere karşı Hz. Peygamber'i korumada titiz davranmış; müslümanların ferdi problemleriyle ilgilendiği gibi toplumsal hizmetlerin de her zaman merkezinde yer almıştır.

Dolayısıyla, samimiyeti, hizmette sürekliliği hayır ve iyilikte devamlılığı, topluma yönelik hizmetleri her zaman öne çıkarması, hizmet yolundaki engellerin aşılmasında çevresiyle gösterdiği işbirliği, zorluklara karşı sabırlı oluşu, soğukkanlılığı ve metaneti, hizmet esnasında Allah ve Resûl ölçülerine beslediği derin duyarlılık, hizmete canı ile koştuğu kadar yakın ve uzak çevresinin imkânlarını da seferber etmesi, tarihî/kültürel birikimini hizmetin başarıya erişmesi istikametine değerlendirmesi ve bunun gibi hususlar Hz. Ebû Bekir'in İslâmî hizmette benimseyip uyguladığı ölçü ve usullerdir. Üstelik, Hz. Ebû Bekir'in Hz. Peygamber'e bağlılığı ve büyük bir talih eseri olarak onun rahle-i tedrisinden ziyadesiyle feyz almış olması dikkate alınırca bu hizmet ölçüleri, dolaylı olarak Hz. Peygamber'in uygun bulduğu usuller sayılabilir. Bu takdirde, İslâm'ın ilk yıllarındaki Hz. Ebû Bekir merkezli hizmet anlayışından günümüze yeni/yararlı hizmet yöntemleri ulaştırılabilir. Bunu temin edecek olanlar, bundan böyle, disiplinler arası bir anlayışla Hz. Ebû Bekir'in tarihî olaylar içindeki duruşunu iyi okuyup, literatüre vukufiyetle doğru bir biçimde yorumlayacak İslâm mütefekkirleridir.

Hz. Ebû Bekir'in İslâm'ın ilk yayılış yıllarındaki hizmetleriyle ilgili bu muhtasar tetkiki Hz. Peygamber'in şu hadisiyle tamamlamak uygun olur: "Sohbetiyle olsun, malıyla olsun bana en çok ikramda bulunan Ebû Bekir'dir. Eğer ben Rabbimden başkasını halîl (dost) edinecek olsaydım mutlaka Ebû Bekir'i edinirdim. Lâkin aramızda İslâm kardeşliği ve İslâm muhabbeti vardır."³⁴

³⁴ Buhârî, Fedâilu Ashâbi'n-Nebi, 2,3,4; Menâkıbü'l-Ensâr,44; Mesâcid, 80; Müslim, el-Câmiu's-Sahîh, (çev.M.Sofuoğlu), İstanbul 1386/1967, Fedâilü's-Sahâbe, 2; Tirmizî, Menâkıb, 14,15.